

DIASPORA

Pavle Štrukelj

Jutri, vsi skupaj

»Jutri bom prost,« si je rekel, čeprav ni nič rekel, temveč samo pomislil, ko je gledal zadnji rdečkasti odsev na obzorju.

»Jutri gremo, vsi skupaj,« je pomislil in gledal proti zahodu nad temno črto zemlje. Tja, kjer je žarel zadnji žarek pogreznjenega sonca, ki je bil pravzaprav podoben nejasnemu odsevu pokrajine, ki je umirala ob begu zvezde prek hribov.

»Jutri, vsi skupaj,« je obsedalo tega človeka, ki se ga skoraj ni videlo zaradi naraščajoče teme. Bil pa je vendarle tam, ob obzidju, ob zidovih zopora, ki ga ni nikoli videl odznotraj. »Jutri odhajamo, vsi skupaj,« je bila njegova vztrajna misel, čeprav bi bilo ustrezneje »jutri bom prost«. Negotov obris človeka v noči (zunaj) ječe pač ni bil nič drugega kot obris jetnika ali kateregakoli drugega, ki je gotovo že spal za visokimi zidovi južnega zopora.

In pomislil je na vsa leta, ko je bil zaprt zunaj zopora. Tam notri ga namreč niso želeli, niso ga sprejeli. Nezaslišano. Njega, ki je bil tovariš Črna Moline in Malčka Matamale in ostalih, ki so bili notri. Morda se je spomnil tudi dneva, ko so prišli, vsi skupaj v spremstvu patrolje legendarnega komisarja Roberta, Valizana, zasledovalca severnoameriških razbojnikov; on in ostali, vsi skupaj, ki so prišli tako utrujeni od potovanja iz Sacramenta. Vstopili so v zapor, in rekli so jim, naj jih vseh pet tam malo počaka, čeprav jih je bilo šest. Spogledovali so se in se nasmihali, porogljivo skomigajoč z rameni, ker jih ni bilo pet. Niso vedeli, ali zaporniški paznik ne zna šteti ali kaj za vraga ga je prišlo, da je tako rekel.

In potem, ko se je Roberts odpravil s svojim spremstvom na lov za Butchem Cassidyjem, ki je bil pobegnil iz Ria Gallegosa, morda pa tudi pospremit Perita Morena, tihega kot zmeraj, na njegovih pohodih po zahodnih Kordiljerah, potem je drug paznik spraševal po imenih in gledal v listino, na papirju pa jih je bilo samo pet. Spet je pogledal in vprašal, kdo da je vrinjenec, in nihče ni nič rekel; bili so pač vsi.

Sodniki so razsodili, in ker se je kakšen pisar pri prepisovanju zmo-

til, jih bo na podlagi obsodbe odšlo v zapor pet in ne šest, kolikor jih je pravzaprav bilo. Manjkajoče ime je bilo njegovo, na spisku so bila imena ostalih petih: Črnega Moline, Malčka Matamale, Nicasia Mote, Josėja («Poljaka», čigar priimek se je izgubil pred časom, bodisi zaradi obrabe bodisi zaradi težke izgovorjave) in Norega Andrésa Sorta. Njegovega ni bilo.

Nihče ni na to nič pripomnil, ker se na te stvari niso spoznali. On pa je samo rekel, kako lahko to njemu naredijo, češ da so bili zmeraj skupaj, da so skupaj kradli živino, da so jih skupaj zaprli in pripeljali na prestajanje kazni. Toda moral je ostati zunaj.

Sprva, prvi teden, ni vedel, kaj bi, in se je vrtel pred masivnimi vrati zopora, dokler ga ni stražar iz usmiljenja napodil in mu dal nekaj jesti. Takrat se je opogumil in se nekajkrat spehobil okrog stavbe in videl, da ni bilo drugega vhoda. Nikdar pa ni doumel krivice, da je moral ostati tam zunaj, sam.

Sčasoma so se on in drugi sprijaznili s tem stanjem. V prvem preseenečenju so mu dajali jesti in ga neuspešno podili, dokler se ni nekega dne odločil za sprehod po okolici.

Ni se dolgo mudil, saj je bil prepričan, da je zapornik in da ni pošteno, da bi se potepal po tem bednem naselju, svoboden, če drugi niso mogli ven na klepet ali pa gledati vsakdanjega vztrajnega sonca, ki jih zagotovo ni dosegalo za visokimi zidovi.

Sčasoma si je sestavil zavetje iz grmičevja, naslonjenega na zid zopora, kot da se je s tem naselil na dolžnem mestu, začasno, morda za čas prestajanja kazni. Pravzaprav ni vedel, kaj bi: da bi tam stal ali sedel ob obzidju, ali pa da bi šel, počasi, v mesto in si priskrbel konja za vrnitev v Sacramento.

Počasi se je zlepil s pokrajino in se nekako zrastel v tisto neuporabno oazo v neskončni pampski puščavi Chapata. Dobro je poznal puščavo na južni strani Pantagéneta, reke, ob kateri je stalo zgodovinsko mesto Sacramento, legendarni zaselek in pristanišče, kjer so pristajale angleške gusarske dvojbornice, preden so nadaljevale pot proti nekakšnim nejasnim južnim otokom.

Ni bil zmeraj tam, naslonjen ob zid, in gledal večera, noči ali dneva; včasih je šel v mesto in prinašal ostanke jedi, ki jih je našel ali od koga dobil. Včasih je ujel kakšnega neprevidnega zajca s kolom, ki mu ga je spretno zalučal med oči, kakor je to delal v davnih fantovskih časih, ko je bil še svoboden in ga je oče vodil s seboj na potepanja v puščavsko grmičevje. Navadil se je tudi, da so ga najprej otroci, potem pa tudi odrasli in vsi v mestu klicali za zaporniškega norca, da so ga imeli za potepuha in mu tako tudi rekli; so pač tako mislili.

Ni imel moči, da bi jim ugovarjal. Začudenje prvega dne mu je ostalo v izrazu, v široko odprtih očeh in v povešeni ustnici. Vse je bilo zanj presenečenje in velika krivica, saj je bil prav on ubil dve živali in bil zaradi tega prav tako kriv kot ostali, ki so bili po pravici vsi skupaj

v zaporu. Toda bili so brez njega, ki je tudi bil zaprt, čeprav zunaj tistih belih in masivnih zidov. Njegov zapor je bil drug, bil je drugačen, in v njem ni vedel, ne kaj ne kako delati, še manj pa, čemu. Morda bi moral vse skupaj pustiti. To.

Nekoč je slišal zgodbo o zapornikih, ki so, kakor on, ostali zunaj zapora, ker pač ni bilo prostora za vse. To je bilo v prejšnjih časih in je trajalo toliko časa, dokler niso sodniku Molasu odobrili sredstev iz predrachuna sodnijskega okrožja iz Sacramenta. Ta je ukazal samim zapornikom, naj zgradijo zidove iz kamna, ki so ga vozili na vozičkih z morske obale, ki je bila nekaj kilometrov južno od tistega bednega mesteca. Tako so naredili, da bi potem bili notri, kakor je bilo prav. Doumel je, da on še take sreče nima, in je kmalu obupal. Kaj pa naj bi naredil, ko pa je že nekoč povprašal, če je zapor poln, in so mu rekli, da je veliko praznih celic, da pa ni nobene zanj. In ni več spraševal, saj je vedel, da je vse zaman.

Toda bil je nekakšen zapornik in vest ga je pekla, ker ni formalno izpolnjeval dolžnosti poštenega zapornika. Stiskalo ga je v prsih, če je moral v mesto po hrano, ker je vedel, da ni pravično oddaljiti se od zaporniškega kamenja, ker je pravzaprav pomenilo zapustiti ga, in da ni prestajal kazni skupaj z drugimi.

Občutil je sram in bolečino po celem telesu, ko ga je nekoč neka vdova povabila, naj leže tisti večer na njeno posteljo, da ga bo malo ocedila in mu celo ponudila srajco rajnega. Samota prijateljev ali morda njegova ga je zbodla v zavest, morda mu je omehčala telo, toda duše nikakor, in je rekel ne, čeprav ga je ženska bolela v njegovih dlaneh, v rokah, v prsih in je čutil toplo in ostro bolečino v dimljah. Oni so sami z menoj, si je rekel, čeprav ni nič rekel, temveč samo pomislil, potem pa se je spomnil, da ženska čaka, in odkimal kot tisti, ki pravi: ni mi do tega, in rekel, da nima pravice uživati z njo ali nekaj takega.

Črni Molina mu je nekoč pripovedoval (prej, ko so bili še vsi skupaj), kako je nekoč trpel zaradi cerkvenega zvonika, ko je bil tri leta v ječi nekje na severu. Ubogi Črni Molina. Po zvonovih je uganil vsako poroko in veliko je trpel zaradi deklice, ki je živela dvesto metrov stran, tako blizu in tako daleč, od njegove celice. Sploh se ni mogel opomoči od te ljubezenske bolečine in jo je po prestani kazni zapustil, da mu ne bi bilo treba nikoli več trpeti tega, da je ne bi spet kdaj izgubil, kakor mu je rekel, nikoli več čutil take bolečine v duši in na telesu zaradi ženske. Ubogi Črni Molina.

Tako je dal košarico vdovi, ogibal se njene hiše in nje same, vse do tistega popoldneva, ko je premišljeval o koncu svoje nejasne obsodbe, o tem, da se bo naslednji dan uresničila sreča, da bodo vsi prosti.

»Jutri gremo, vsi skupaj,« je premišljeval in ponavljal v sebi nekaj časa, potem pa legel v zavetje kot zmeraj in razmišljal, kako dolga bo pot nazaj v Sacramento, dokler ni zaspal.

»Gremo, vračamo se v Sacramento. Jutri, vsi skupaj.«

Neznana roka

Končno je prišel in že sedi pred menoj. Hitro govori svojim tajnikom in pomočnikom. Njegov glas je oblasten in besede jasne. Ta človek je, čeprav navaden, neopisljiv tip, pravzaprav prijeten. Gledam ga. On se tega zaveda in me počasi opazuje.

Na razkošni mizi, ki naju ločuje, je pepelnik iz brušenega stekla, v katerem pa ni več prostora za cigaretne ogorke. Zadnjega potlačim ob širok steklen rob in raztresem nekaj pepela okoli njega. Ko to delam, vidim odsev drugačnega obraza mojega sogovornika. Prav k tistim očem obračam svoje, ko mu začnem govoriti s strahom, negotovo.

»Kako ste prišli do mene?« je vprašanje, ki še zmeraj lebdi v sobi; vprašanje, ki me plaši, ker ga je postavil ta človek.

»Zakaj ste prišli k meni?« vztraja in se udobno namesti na sedežu, kot da je čudno zadovoljen z mojo tišino. Počasi spravim v red svoje misli in začnem s pripovedovanjem, ki mu ga moram zaupati:

»V svoji mladosti, pred nekaj leti, ki pa se mi vendar zdijo zelo dolga, sem se namenil poskusiti nekaj nezaslišanega, bohemskega in bedastega. Iz strahu pred življenjem in svetom, ki je na neki način posledica mojega značaja, sem se končno odločil uresničiti načrt. Mislil sem, da bom s to prevaro lahko srečno živel brez dela in se izognil večjim težavam in zahtevam.

Potreboval sem temna očala, temno obleko in... veliko potrpežljivosti. Moj šibki značaj in notranja negotovost sta me v tem potrdila in načrt uresničila. Ukoreninil se je vame, me za nekaj časa zaslužnjil; žal, minilo je skoraj sedem let, preden sem lahko zbežal in opustil načrt. Tako preprosto je bilo sesti na stopnišče med dvema stebroma bližnje katedrale in prosjačiti kot slepec. Bilo je lahko, poleg tega pa je bil ta posel dokaj donosen.

S prihodom noči sem snel krinko in imel zadosti denaja za hrano in za obisk kakšne večerne predstave kot navaden gledalec. To je bil ves moj svet. Drugega nisem imel.

Predvsem se spominjam, da sem tam začel spoznavati tisto, kar me je zdaj pripeljalo k vam. Priznavam pa, da se je tam rodilo nekaj najbolj žalostnega in obenem najbogatejšega, kar premore moja majhna življenjska in človeška izkušnja. Dejansko me je počasi, pa vendar vztrajno in nerazložljivo prevzela navada, da sem izpod temnih očal gledal tisto edino, kar sem videl, ko sem dobival miloščino: roke darovalca. Tako se je začela moja strast do tega. Počasi. Skoraj fantastično, magično.

Roke, ki so prinašale v mojo dlan pest drobiža ali bankovec, so začele dobivati pomen. Razkrivale so mi svoje skrivnosti, do tega trenutka neznane, ker jih je moj slabotni in omahljivi razum spregledal. Prikazovale so se mi roke moških in žensk, ki so ob nedeljah prihajali ali odhajali od maše, ali tistih, ki so med tednom hodili tam okoli. Roke

močnih in krhkih žensk. Močnih in slabotnih mož. Roke revnih in bogatih. Delodajalcev in delavcev; dobrih in zlobnih; jasnih in mračnih; pobožnih in sebičnih; preprostih in mogočnih; zdravih in bolnih; nedolžnih in grešnih; plahih in drznih...

Z leti je postalo ugibanje, prepoznavanje zame otroška igra. Prodiral sem v njihove duše. In že sem poznal vse, ali skoraj vse, samo z gledanjem njihovih rok. Tako različnih in osebnih. Vse tako človeške. Tako različne, obenem pa tako podobne.

Nekatere so mi iskreno ugajale, na primer roke plahih deklic, ki so se približevale, in ko so oddale miloščino svojih staršev, hitro stekle za njimi, dokler jih niso dohitele. Skrivno so mi ugajale roke preprostih deklet, vdanih in čistih src, ker so me na neki način nerazložljivo spravljale z mojo vestjo.

Gabile so se mi roke majhnih ljudi, ki so odevali svojo neznatnost v lažen ponos in posvetne kretnje; roke izdajalcev in oderuhov, gusarjev in brezvestnih trgovcev: same velike barabe.

Moji psihološki pogledi in domala duhovna analiza so bili že spontani, skoraj sistematični. Zdelo se mi je, da lahko vse vidim na tistem božanskem človekovem udu, na rokah mojih bližnjih, ki sem jih nesramno in v lastni nezavednosti tako goljufal.

Toda nekoč, ko sem mislil, da že vse vem, da nimam več kaj novega izvedeti o človeških rokah, sem zdravo in nesluteno padel v obup.

Takrat sem spoznal Vas.«

Ko pogledam v oči človeka, ki me je pozorno gledal in poslušal, nenadoma utihnem. Znova strah, neodločnost, negotovost.

»Ste tudi mene prepoznali?« ga slišim spraševati v skoraj zaupnem, zelo zamišljenem tonu.

»V tem smislu, Vas ne,« priznam, bolj prestrašen kot prej.

»A tako... Niste mogli prepoznati moje roke?« ponovno vpraša, po prvem presenečenju zdaj že hudomušen. Njegove oči, do tedaj medle, se iskrijo in skačejo z enega mesta na drugo, kakor med hrepenenjem in zabavo.

»Ne,« mu suho odvrnem, ne da bi se preveč oziral na njegovo obnašanje. Gleda me in gleda brez prestanka. Naenkrat se zasmije. V določnih trenutkih se še bolj smeje. Končno mu uspe izreči.

»Bi vi radi vedeli, kdo sem?«

»Me ne zanima,« mu hitro odgovorim. »Samo zahvaliti sem se vam hotel, zahvaliti za radodarnost in še nekaj. Ko ste mi dali miloščino, jaz pa nisem mogel spoznati vaše roke, s tem pa tudi vaše duše ne, nisem mogel drugače in nisem imel druge misli, kot da to razvozlam. Tesnoba je tako narasla, da sem vse pustil, samo, da bi vas našel.

Da bi to dosegel, sem se moral soočiti s svetom. S svetom, pred katerim sem bil zbežal. Tako sem se ponovno srečal s soncem, z naravo, s človeškimi očmi. To so bile zame zdaj nove stvari, ki sem jih toliko časa zanemarjal.

Veliko sem prehodil, da sem Vas našel. Toda zdaj bi se vam rad samo zahvalil. Nič drugega.»

Človek me naenkrat pogleda kot norca. Dvomljivo in razočarano. Skoraj nasilno vztraja.

»Vas res ne zanima, kdo sem?«

»Res ne,« se brani. In dodam:

»Če bi zvedel, če bi morda spoznal vašo dušo, bi se verjetno vrnil k svoji prejšnji strasti, v svojo revno preteklost. Toda v tem času sem zorel bolj kot kdajkoli prej. Spravil sem se s pogumom in z zaupanjem, z vso lepoto, ki sem se ji tako neumno in nezaslišano odrekel. Od danes se počutim svobodnega. Najbolj svobodnega.

Ne. Nočem vedeti, kdo ste!«

Tri nerazlične smrti

I.

Pedro Gallazzo je bil mlad semeniščnik. Zgodbo o njegovem samomoru mi je poročal neki njegov študijski tovariš, ki je imel čudežen privid o svojem sošolcu v neki morasti noči, ko ga je videl skrčenega in tulečega v netvarnih plamenih pekla. Ta slika iz sanj ali privid ga je dolgo časa zasledoval in nagnil k temu, da se mi je zaupal.

Med osebnimi stvarmi Pedra, asketičnega in občutljivega mladega študenta latinščine in grščine, filozofije in teologije, so našli nevarno knjigo: nedoločeno izdajo knjige »Azul« pisatelja Rubéna Daría. Na eni od prvih strani je Pedro, morda pod sumljivo senco kakšnega drevesa, napisal stavek, ki je dobil pomen šele po njegovi nepredvideni smrti. Do takrat pa, kakor je pravil njegov profesor leposlovja, o njem samo pohvalno. Z negotovimi potezami, ki so razodevale izbrano rahločutnost, je pisalo: »Darío; ti si muza mojih dni in noči. Ti si čudovit napoj, vzvišena hrana moje duše.«

»Pietrovi« prijatelji in predstojniki so videli v njem pobožnega fanta z nespornim duhovniškim poklicem. Njegova odljudnost in duhovna ponotranjenost sta do nesrečnega dne popolnoma opravičevali takšne sodbe.

Tisti dan je prišel brez posebnih znamenj in preroških napovedi.

Počitnice na njegovem domu so bile zelo kratke. Vsako leto se je pridružil svoji ovdoveli materi za nekaj dni v hišici v Barilochah, kjer je prebivala. Kordiljera in jezero, modro nebo, zelen gozd so bili priče naravnih nagnjenj mladega klerika. Ljubezen do narave, na videz naivna zaradi površne nedolžnosti, ga je dokončno pogubila.

Tisto jutro je njegova mati našla na kuhinjski mizi listek, na katerem je preprosto pisalo: »Mama: jezero me kliče. Grem.« Podpisan je bil Pedro. Zraven domačega hlebca kruha, ki se ga ni bil dotaknil, mor-

da zaradi svoje naravne prenatrženosti, sta bila verižica in mali križec, ki ju je snel z vratu.

Isti dan so našli njegovo truplo, plavalo je v vodah veličastnega jezera Nahuel Huapi.

II.

Juan Pérez je namišljena oseba, ker je v resnici obstajal neopazno. Morda bo kdo skiciral teorije o pomanjkanju domišljije pri pisatelju, ki mu ni mogel dati drugega imena, toda pričevanjska vrednost presega te pomisleke.

Naš pravi Juan Pérez, resničen, kakor mu je bila dala usoda, je bil boječ in nepomemben. Tak je bil vsaj do dneva svoje končne odločitve. Pa tudi potem je ostal takšen, čeprav je to druga zgodba, saj ne more biti nič posebnega v smrti človeka, ki pušča prosto tako malo iskano ime.

Njegove duševne lastnosti, posebno boječnost, so mu onemogočale uresničiti tako dramatičen konec njegovega življenja. Toda tisto vroče popoldne v predmestju ob reki de la Plata si je najbolj želel najti kakšno častno smrt: hotel je rešiti očitno povprečnost svojega življenja z izrednim koncem. To je bil pravi vzrok za načrtovanje samomora.

Odveč je poudarjati, da je ta občutek ozadje vsakega samomora: s smrtjo zbuditi pozornost drugih. Posebno tistih, ki v svojem življenju sploh niso opazili prisotnosti samomorilca. To je na neki način neuporabno odrešenje, saj ne traja več kot nekaj tednov, v najboljšem primeru še nekaj obletnic.

Toda naš Juan Pérez ni nikoli zbral toliko poguma, da bi poskusil srečo s svojo smrtjo. Njegova malodušnost mu je onemogočala pritisniti na sprožilec, ko je sedal pred ogledalom in poskušal z nedokončno odločnostjo, morda v strahu pred škandalom, ki bi ga povzročila njegova neurejena soba po strelu. Sedeč na robu postelje, je razmišljal, kako bi se potopil v kad in zgubljal nitke krvi iz ran, ki jih je bilo povzročilo rezilo, kakor je videl v kriminalnih filmih. Toda strah ga je vedno premagal.

Potem je začel obiskovati krčme in gostilne v predmestjih, kakor se spodobi tistemu, ki išče morilca. Juan Pérez se je namreč odločil umreti: najel bi profesionalca in se s tem izognil neodločnim odlašanjem. Tako se je pogodil z zelo opreznim človekom, ki mu ga je bil priporočil lastnik ponočnjaške kavarne kot človeka, ki zmeraj izpolni svoje mračne pogodbe.

Tisti dan, ko je policija našla njegovo truplo, prerešetano iz bližine, so začeli s preiskavo, ki se je končala s prijetjem morilca. Ta pa je zanikal, prepričan v svojo nedolžnost, da bi bil ubil tistega človeka, čeprav je priznaval, da je sklenil z njim pred nekaj dnevi mračno pogodbo.

Tako je Juan Pérez dosegel svoj namen: preživel je nekaj mesecev v policijskih kronikah in v mapi kriminalnega spisa, ki je neizprosno končal v velikanskem arhivu. Kasneje se je zvedelo, da je bil ta čez nekaj let uničen v velikem požaru.

III.

Njegovega imena nisem poznal. Bil je študent prava, ki je redno hodil na fakulteto in živel nezdravo življenje razvajenega sinu.

Njegovo življenje ni bilo nič drugačno od življenja, kakršnega ima mladenič, ki študira in se brezskrbno zabava. Tudi nisem odkril razloga njegove smrti ali njegove zadnje odločitve. Nekega dne se je pač odločil, da bo dokončno odšel.

Njegov samomor je bil najbolj urejen, kar jih poznam: najprej se je okopal, se obril, očistil čevlje in končno, lepo oblečen in nališpan, odšel od doma, ne da bi zbudil najmanjši sum.

Na cesti je usmeril svoje navidezno brezskrbne korake proti avtomobilski agenciji z nedolžnim obrazom kupca. Vstopil je v stavbo z velikanskimi okni mrzlega stekla in po formalnem pogovoru s prodajalcem vstopil v športni avtomobil. Model je bil prav gotovo najdražji od vseh, ki so bili razstavljeni.

Izkoristil je poklicno raztresenost prodajalca, vžgal motor in se zapodil na cesto skozi eno od izločb ter razbil v neskončne drobce strogo togost stekla. Mirno, kakor da bi bil še en voznik več, ki se vozi po središču Buenos Airesa, se je odpravil proti prvi bencinski črpalki. Tam je kupil neobhodno potrebno količino goriva za srednje dolgo pot in nadaljeval vožnjo proti severu velike metropole.

Časopisi so objavili sliko katastrofe: na Aveniji Libertador, pred pravno fakulteto, so ležali zviti ostanki avtomobila, zabitega v ogromno drevo, ki pa ga zaradi teme ni bilo mogoče določiti.

Nekoč sem šel mimo tega mesta in opazil, da so odstranili masivno deblo, da bi morda z njim naredili most za pešce – kakor lok čez cesto.

Sklep

Vse tri smrti, čeprav iz navidezno različnih vzrokov, so bile popolnoma nepomembne. Krivda pada, v vseh treh primerih, na protagoniste.

Angelski časnikar

Ko se je Bog odločil poslati tiste dobre novice ljudem, je mladi časnikar popravljaj policijski članek. Šef redakcije mu je rekel, da je

treba poudarjati najmanjše podrobnosti umora, sestavljati obetajoče namige, nežno izkoriščati bolešno radovednost.

To je bil dan neizmernege dela. Debele potne srage so tekle po vratu kronista, uspelo mu je pogoltniti dve kavi brez sladkorja in hrepenče pokaditi ducat cigaret.

Naučena kretnja nedolžne ponižnosti se je podaljšala v neskončnost, medtem pa je tajnik požiral počeckani osnutek skozi svoja temna očala. Pretvarjal je nezanimanje in pustil zadnjo cigareto v ustih. S tem se je prisilil, da je napol zaprl oči, kar mu je omogočalo vohuniti za mnenjem zastrašujočega in zahtevnega cenzorja. Odražalo se je na njegovem obrazu, še preden ga je naglas izrekel.

Gosto ozračje v redakciji ni bilo nikoli tako nabito. Toda prav v tistem trenutku, ko so prvi odobravojoči namigi naznanjali namišljeno možno pohvalo, so se okoliščine začele počasi spreminjati.

Najprej je bilo opaziti samo velik oblak dima okrog čakajočega mladeniča, ki pa bi ga lahko pripisovali njegovi tobačni strasti. Potem pa je fantastičen blisk osvetlil njegov obris in videti je bilo par perutnic, ki mu je rastel iz hrbta.

Trenutek je navdihoval občutek spoštljivosti, skoraj religioznosti. Neopisna glasba je čudežno, z nežnim kriljenjem, dvignila nedoločen obris, pogreznjen v nekakšen steber megle, ki se je prebijal do stropa.

»Prekletstvo! Ravno zdaj nam zmanjka toka...« se je slišalo zakričati šefa iz njegovega mračnega kota. Gotovo mu je bilo žal, da je moral prekiniti branje in kritiko tako pomembnega članka – vsaj po njegovem občutku – ki ga je resnično skrbel že celo popoldne.

Kakor da bi se odzvalo na njegov klic, in še preden bi lahko kdo dodal še kakšen bogokleten vzklik, se je vse povrnilo v naravno stanje. Besen tajnik, osupel, kakor da bi se opomogel iz transa, je s težavo nadaljeval z branjem; potem je pogledal mladeniča, ki je še zmeraj stal, in odlašal z okrutno sodbo ali pa morda mlačno naklonjenostjo. Tega ni mogel razumeti... So bile to sanje? Z običajno zmedenostjo in z majhnim zanimanjem si je očistil očala s kovinskim okvirom.

Naslednji dan, kakor je bilo predvideno, tisti članek ni bil objavljen v časniku. Na njegovem mestu, v prvem planu, je bila fotografija Jezusa Kristusa, tako meglena kakor vse reprodukcije v starih provincialnih časnikih. Neznano besedilo, čeprav jasno in zelo preprosto, je obveščalo bralce o nekakšnem božjem sporočilu ljudem.

Žal, tisti dan ga skoraj nihče ni prebral. Ženske na tržnici tisto jutro niso pokazale zanimanja, da bi kupile svoj vsakdanji list. Mestni župnik je obstal in razmišljal, kakšna zvijača se skriva za tem ob nepravem času objavljenim evangeljskim znamenjem, ki ga je gotovo zahteval makiavelistični brezbožni direktor.

V kavarni pa so resni in preudarni možje ponavljali v različnih inačicah lapidarno oceno:

»Saj ne vedo več, kaj bi si izmislili!«

Zadnji pohod v puščavo

Stari vojak Matamala, ki je bil častnik v neki južnoameriški državi na osvoboditvenih pohodih v prejšnjem stoletju, se je končno zasedel v Sacramentu. To se je zgodilo tistega dne, ko se je izkrcal v mestnem pristanišču iz čudne angleške dvojbornice, katere južna pot se je končavala na otokih, ki so jih zavzeli gusarji angleške krone.

Ta starec je tisti, ki ga zgodbe prvih pionirjev priznavajo za patriarha najbolj čudne patagonske genealogije. Oče najbolj neslutnih južnih generacij, s svojo legendarno ozko uniformo, s svojim duhom in duševno zrelostjo, ni nikoli posumil, da bo tam opravil zadnji pohod v svojem življenju.

Mestece Sacramento, ki ga je reka delila na dva dela, je obsegalo kakšnih tisoč metrov dolgo nastajajočo naselbino, z blatnimi ulicami in zgradbami iz blata in slame. Legenda iz Sacramenta je pričala o prдавnem sovraštvu dveh družin predhodnikov, ki sta se že v davnih začetkih teh krajev odločili živeti vsaka na svojem ozemlju z vodami reke vmes. To pa zato, da ne bi ena nadvladala druge ali da ne bi morali izmenjavati blaga ali ljudi.

Ko sta se izkrcala edina dva potnika, sta zbrala svojo kramo v velikanske in obrabljene torbe, prečkala obalno cesto in se živahno razgledovala. Pomanjkanje utrd in topov na obeh bregovih je že razočaralo starega vojaka. Ne da bi popustil v svojem ponosu, je zakorakal proti odprtim vratom temačne barake, nizke in revne kot vse ostale, toda z oknicami, pobarvanimi z apnom, ki ga je dež že spral, in na katerih je pisalo z otroškimi črkami: Britanska pošta.

»Kar naprej,« se je vljudno umaknil stari Matamala in lovil sapo, ko je položil svoj tovor na vlažna tla.

»Hvala, polkovnik,« je slovesno rekel človeček, ko je šel mimo in udobno smuknil skozi luknjo, ki so jo delala vrata.

»Le častnik,« je dlakocepsko popravil vojak in šel za njim, še prej pa upognil hrbet zaradi nizke strehe.

Pripovedujejo tisti, ki vedo in ohranjajo spomin na tisti čas, o drznih dogodivščinah našega vojaka kmalu po njegovem prihodu. Toda to, kar je najbolj vredno spomina, pa se je zgodilo nekaj let kasneje, ko je, že poročen z vdovo iz tistega kraja, bil priznan od vseh kot oče številnega rodu.

Da, v tistih časih se je naš vojak združil z neko žensko nedoločljive starosti in sumljive preteklosti. Sosedje so kmalu vzljubili njegovo zrelo pojavo, zmeraj uniformirano, z našitki, njegovo popotniško naravo in neskončne pripovedi o njegovih pohodih na severu. Pisali so, da je bil močan in vreden vojaškega čina.

Vse te čednosti so pripomogle, da je južna občina naročila ostarele mu prvoborcu izvajanje častnih svečanosti ob državnih praznikih.

V znak te časti je stari Matamala slovesno prejel ustrezen topič, ki ga je ponosno in z vojaškim ceremonialom sprožil ob prazničnih jutrih.

Prihajale so novice o slovesnih spominskih dejanjih, s katerimi je častnik izpolnjeval od lokalne vlade naloženo in plačano nalogo. Zgodaj je vstajal petindvajsetega maja, devetega julija in ob drugih dnevih, ki niso bili nič manj ukoreninjeni v domovinskih tradicijah ljudi. Mimoslov je začel sam s prihodom na kraj, kjer je bilo pristanišče, tam pa izumetničeno in s častmi izvajal salvo petindvajsetih strelcev, ki pa kljub njihovi številčnosti niso omajali prepričanja starega Matamale, da bi jih moralo biti ob takih priložnostih še več, če bi ga le zadosti oskrbeli s strelivom.

Ko je njegov starejši sin, vaški smrkavec, bil že dovolj star, da ga je lahko spremljal, je prevzel ta privilegij z vsem navdušenjem. Njegov roditelj je ob teh priložnostih hodil spredaj, sledil mu je otrok, ki je ob vseh njegovih domoljubnih pohodih vlekel orožje in se ponašal s službo častnega pomočnika, naslov, ki mu ga je ustno podelil njegov oče.

V sodnih registrih tistega časa obstajajo pričevanja o obstoju nekakšnega tveganja pri tem početju, vendar so se izkazala kot slaba slava za tožnike. Prebivalci druge polovice mesta so se več kot enkrat zbal, da jih bodo bombardirali z druge strani reke.

Veliko pritožb je bilo ob prvih streljanjih malega ceremonialnega topiča, ko so prebivalci severnega brega dokazovali, da bi lahko izstrelki orožja poškodovali lastnino občanov. Pravzaprav so nekateri celo prijavili škodo, a kmalu utihnil, ko je sodnik Molas odkril »de visu«, kakor je zapisal v svoje arhive, da so bili izstrelki slepi, nedolžen umetni ogenj.

Pravzaprav je ta novica razveselila ljudi, ki so od takrat nestrpno pričakovali bučno oznanjevanje nedelavnih dni. Neznosen hrup se jim je zdel sladka glasba, ki si jo je zaželelo njihovo brezdelje.

Naš prevzetni prvoborec se je bil v svojih mladih letih v rojstnem kraju zapletel v hud spor z nekim predstavnikom klera; to pa se je vztrajno odražalo v njegovem ogovarjanju in nevljudnem obnašanju do salezijanskega duhovnika, ki je vodil duše v Sacramentu. Verske prireditve ali slučajno srečanje z misijonarjem so se ob njegovi prisotnosti spremenili v norčevanje in žalitve. Slučajne priče so morale vsakokrat slišati pripovedovanje nevernega prepirljivca, ki ga je izvajal z veliko vnemo in besedovanjem: da ga je nekoč neki podeželski župnik hotel poročiti z ljubljeno deklico, pač eno od njih. Ta, ki je bila pri uresničevanju svojega materinstva pod vplivom vere, je na vsak način hotela urediti njune odnose pred župnikom.

Oče Sergio, božji človek, je že poznal brezbožne in bogoskrunske litanije te popularne osebnosti. Zato se je držal v previdni razdalji, v najbolj preprostem in razumnem duhu miru in krščanske potrpežljivosti. Sožitje z verniki ga je naučilo v teh letih apostolata in izkušenj, da je treba mirovne bitke Gospoda dobiti po drugih poteh, ne da bi se čelno

spoprijemal v nesmiselnih spopadih s tistim, ki se je zavestno upiral Milosti.

Tako se je poklicna nuja klerika, ki je bil obenem edini učitelj v mestu, preden je uradna skrb poslala mladega Herrero, znašla v kočljivem položaju, ko je videl zapuščenost in nevednost otrok brezbožnega vojaka. Matamali ni bilo treba veliko časa, da je zvedel, da so njegove mladike redno hodile v župnišče po osnove jezika in števil.

Čeprav je usmiljeno delo redovnika pomenilo napad nanj, ni vzel preveč resno tega dejanja, in zahvaljujoč tej popustljivosti, so se lahko njegovi otroci seznanili z vero in znanostjo. Nikoli pa se ni v lastni hiši odrekal stalnega zabavljanja čez verski nauk. Brezpogojno je tudi prepovedal svojim otrokom obisk župnijske maše ob nedeljah in praznikih.

Mera brezbožnega ogorčenja pa je prišla do vrhunca na najbolj nepričakovan način. Zavedajoč se svoje civilne dolžnosti, se je naš starec na primeren datum pripravljal, da izpolni svoj vsakokratni obred. Takrat pa so se v pozdrav domovini oglasili novi cerkveni zvonovi. Veličastni bron, ki so ga pripeljali z onstran morja, so župnijski sosede obesili v primeren stolp z navdušenjem preprostih ljudi.

Nemogoče si je predstavljati globlje rane in večjo žalitev za čustvo starega vojaka, ki se je, poln gneva zaradi prekinitve njegovega civilnega in častnega početja, napotil proti mestni cerkvi. Tam so bili zbrani sosede in se čudili za tiste kraje tako veličastnemu pozvanjanju: novost je na videz obnavljala duh domovinskega praznovanja s tako častnim okvirom slušnih efektov.

Majhna množica, ki je bila zbrana ob vznožju zvonika, in majhne nove skupine, ki so se pomikale po bližnjih stezah in gledale navzgor, si niso mogle takoj razložiti pojava, ki je sledil: s strašnim hrupom in v dežju stotin kamnov so se razletela stekla majhne cerkvice... Razleglo se je panično mrmranje in kmalu je prevladala tišina. Samo udarci zvonov so odzvanjali z dramatično skladnostjo, da so se ženske umikale prestrašene, moški pa niso ukrenili nič določnega.

Tedaj so štirje razorožili užaljenega častnika, župnik pa tekal po cesti, da bi videl, kaj se je zgodilo, in se tako bližal točki, ki je bila videti središče hrupa. Kriki, ki so sledili, in nagli naskok najmlajših na junaškega topničarja so bili sklep boja. Boja, ki je povzročil uničenje velikega tempeljskega barvnega okna in fasadne rozete.

Pravijo, da se nikoli več ni slišalo salv iz topa na bregu Pantagéneta, da je bil prvoborec tisti dan odstavljen s svojega položaja in da je moral kasneje pred mirovnega sodnika, dona Roberta Molasa, ki je bil njegov spremljevalec takrat, ko je prišel v mesto. Človeček je bil obziren do prevzetnega oficirja in začetno presenečenje ni vplivalo na sodbo. Kmalu je bil naš človek spet doma.

Edinstveno orožje lahko še danes vidite v mestni hiši južnega okraja Sacramenta v sobi, ki bi se rada ponašala s tem, kar piše na gizdavem

plakatu: »Pokrajinski muzej«. Tam še zmeraj stoji v kotu kot primerek več iz preteklosti, ne da bi kdo posumil na tako nesrečno vojno zgodovino.

Paragvajski častnik se je staral in isti župnik je privedel starega Matamalo pred Boga, dobro pripravljenega, potem ko ga je krstil na smrtni postelji. Župnik, ki je prišel do revnega prebivališča, polnega sinov in vnukov legendarnega očaka, da bi mu podelil poslednji zakrament, je bil priča joku prisotnih, ki so slutili skorajšnji nastop vojaka pred Gospodom vojska.

Vsakdanja kava

Ko sem skoraj neopazno stopil v staro vsakdanjo pivnico, sem čutil, da je časniku, ki sem ga bil kupil, usojeno čakati na moje branje za nedoločen čas. Iz prijateljskega in toplega mraka, kjer so se slovesno premikali samo neki duhovi, ki jih je zarisal v zrak gost dim cigaret, so se obrnili proti meni nekateri presenečeni obrazi, zabrisani zaradi moje trenutne zaslepljenosti. Zdrznil sem se, ko sem opazil, da me je zapuščalo jasno ozračje zraka in sonca na cesti. Končno – nisem mogel drugače – sem zaprl vrata in nadaljeval pot proti znanemu koticu ter odgovarjal z narejeno vljudnostjo pozdravom znancev. V mraku sem potegnil stol k najbolj znani, najmanj sovražni mizi in se zasačil, kako se smehljam kot otrok, ki so ga zasačili pri prekršku. Medtem pa so me drugi tiho spremljali, čeprav so nadaljevali živahen pogovor o kaki izrabljeni temi, ki se je danes, morda zaradi naslovov v časopisu, zdela nova.

Pozorno sem poslušal. Glave so se premikale, kakor v ritmu, na globokih robovih luči, ki so jih rezale iz bližnjih oken, in so odgovarjale kakor na nekakšnem posvetitvenem obredu, vse v krogu, vse v izraziti in enoglasni plastični razsežnosti. Ko sem premaknil stol, že sede, da bi vstopil v toplino skupine, sem se pridružil vsakodnevnim farski kavice, ko ljudje najdejo nekakšno mlačno pribežališče za svoje transcendentalne probleme, nekakšno uteho pred udarci življenja ali molčečo, goljufivo in dogovorjeno pritrdjevanje na neverjetno in sanjarsko zahtevo.

Besede odzvanjajo zdaj silovito in tisti, ki tako dostojanstveno govori, je edini človek, ki ga ne poznam. Ostali kakor na spiritističnem sestanku molče prikimavajo in včasih, v ritmičnih presledkih, dvigujejo svoje skodelice do ustnic, da bi okušali temno in sveto tekočino te čudne bratovščine. Brki se potapljajo v skodelico in pridejo ven z vlažnim odsevom na koncih, dokler jih kakšna slovesna roka ne skuštra in posuši.

Ne da bi hotel, se z nekakšnim notranjim zadovoljstvom spominjam nepravilnih vrstic pesmi, ki sem jo prvič napisal tukaj, v ozračju neke druge ure in v samoti, na krhkem papirnatem prtičku:

»Vsebuje bohemska kavarnica
vesoljno liturgijo cikla...«

Čudno: še vedno se je spominjam na pamet. Skoraj nikoli mi ni podeljena tista duhovna milost, da bi si zapomnil to, kar napišem. Morda je kakšna globoka in skrivnostna glasba, kakšen intimen akord duše, kakšna misel, ki je zavest ne pozna, zabeležila tisto drobno transcendentno petje prozopoezije. Morda skriva v svojih preprostih metaforah drobec srca, ki ga je strl dolgotrajni vsakdan, srca, onemoglega zaradi zahtev dela, tega tisočletnega nekoristnega prekletstva.

V tistem trenutku sem stopil iz sanjarjenja na prizorišče življenja in naredil čez skupino simbolično gesto. Natakark naredi izza svojega pulta iz ogledal in steklenic pretiran znak pritrdjevanja. Nekako slabotno, zelo nestrpno čakam neskončno dolg trenutek, dokler ne slišim navajene korake tistega, ki se zdi skrben strežnik. Prihaja z ogromnim pladnjem, kjer zmagoslavno kraljuje negotova in rumenkasta skodelica na nepristnem krožniku iste barve, ki je ob robovih razpokan in nad katerim se dvigajo kosmi pare, ki naznanjajo prijetno toploto kave.

Z neizpoljenim letom pride natakark do mene, z nedoločnim naglasom »Prosim!«, ki ga izpljune, da bi opozoril na krhkost blaga pred grozečimi gibi rok razpravljajočih tovarišev in tistih neprištevnih in slovesnih glav, ki se zibajo ob vsaki besedi; ozračje žive razprave se nekoristno nadaljuje. Počakal bom še hip, intimen drobec zastonskega časa in končno, opazovaje popolno nezanimanje skupine, strgal med prsti papirnato vrečko, iz katere spolzi rumenkast in obetajoč sladkor in strmoglavi v temno dno gostega napitka.

Oblaček pare prihaja v nosnice, preden izlijem tisti prijetni občutek na ustnice, na jezik, v grlo, v hrepeneč želodec zakrknjenega kadilca. Ko položim mlačni rob na svoja usta, še čutim ovlažitev brk, božanje tople pare v odprtih očeh in ga spijem naenkrat, s hitrimi, malimi požirki.

Začel se je nov dan: občutek ugodja v ustju želodca me končno predrami. Zame se začenja spet, kakor tolikokrat, nov dan. Dan kakor toliko drugih.

Izbral, iz španščine prevedel in spremno opombo napisal Pavle Rot

Pavle Štrukelj, profesor grščine in latinščine na univerzi v Chubutu (Argentina), je pesnik in pisatelj slovenskega rodu, ki piše pretežno v španščini. Objavil pa je tudi nekaj svojih del v slovenščini v *Drugi vrsti* in *Meddobju* (Buenos Aires). Poleg raznih objav v revijah je izdal štiri knjige: *Fosilno balado* (1978, črtice in pesmi), *Tri nerazlične smrti in druge pripovedi* (1984, izbor kratke proze), *Malo šolsko literarno antologijo* (1988, izbor pesmi in proze patagonskih avtorjev) in *Ljubezensko balado za Elviro in druge pesmi* (1988). Je soustanovitelj in sodelavec več literarnih in umetnostnih revij v Argentini in širše v Južni Ameriki.